

- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967) *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Greene, J.C. (1997) Participatory evaluation. In: *Advances in Program Evaluation*, Vol. 3 (*Evaluation and the Postmodern Dilemma*), 171-189.
- Guba, E.G. & Lincoln, Y.S. (1989) *Fourth generation evaluation*. London: Sage.
- Heijst, A. van (2003) Waar de presentietheorie allemaal goed voor is. *Sociale Interventie*, 12(2), 9-17.
- Jacobs, G. (2002) Het uithouden van de spanning. Een beschouwing over presentie, empowerment en humanistisch geestelijk werk. *Tijdschrift voor Humanistiek*, 3(12), 49-60.
- Manschot, H. (2003) Als een vriend ... Enkele filosofische kanttekeningen. *Sociale Interventie*, 12(2), 33-39.
- Meijering, F. (2003) Prikkelende bijdrage aan de sociale interventiekunde. *Sociale Interventie*, 12(2), 95-102
- Schilder, L. (2003) Presentie in het maatschappelijk werk: wenkend perspectief of terug naar af? *Sociale Interventie*, 12(2), 40-49.
- Smaling, A. (2003) Inductive, analogical and communicative generalization. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(1); <http://www.ualberta.ca/~ijqm>.
- Wester, F. (1987) *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. Muiderberg: Coutinho.

Naasteliefde als professie?

Pieter J. van Strien

In deze bijdrage beschouw ik, zoals mij is gevraagd, Baarts *Theorie van de presentie* vanuit een methodologisch en wetenschapstheoretisch perspectief. Eenvoudig is dit niet, want hoewel Baart de 'praktijktheorie' waar het hem in deze studie om is begonnen fundeert in sociaal-wetenschappelijk onderzoek, doorbreekt de door hem bepleite praktijk op een soevereine manier de kaders van sociaal-wetenschappelijk handelen. Het is zelfs de vraag of Baarts 'praktijktheorie' wel een *theorie* mag worden genoemd. Als 'presentietheorie' heeft ze eerder het karakter van een *regulatief principe*. Laat ik me nader verklaren. Baart volgt in zijn studie een inductieve aanpak, waarbij hij langs de weg van zorgvuldig kwalitatief onderzoek de kenmerken van het werkmodel van een aantal pastores in oude standwijken blootlegt. Hij focust zijn onderzoek op pastores die door een receptieve, onnadrukkelijke instelling, eenvoudig door *present* te zijn en door deelgenoot te worden van de *leefwereld* van de betrokkenen, openstaan voor de noden van de mensen in hun wijk. Methodologisch is

er niets mis met dit soort inductie, omdat Baart geen algemeenheidspretenties heeft maar zich richt op de kenmerken van een bepaald *type* pastores. Wat hij geeft is, zoals ik het elders (Van Strien, 1986, p.94) heb genoemd, een *isotypische* karakteristiek op middenniveau (waarbij *iso* staat voor overeenkomstigheid van kenmerken). Je zou ook van een *ideaaltypische* benadering kunnen spreken: het beeld van de pastor dat wordt geschetst is niet representatief bedoeld, maar dient eerder om te laten zien dat presentie als werkvorm *mogelijk* is – in feite dus een existentiebewijs.

Bij het doornemen van de uitgebreide gevalsbeschrijvingen die het boek bevat, doet de lezer *en passant* uitgebreide informatie op over de leefomstandigheden en de mentaliteit van allerlei marginale groepen: arbeidersjongeren, langdurig werklozen, bijstandsmoeders, Turken, Marokkanen enzovoort. Sociale problemen worden gediagnosticeerd door hulpverleners en toegepaste oplossingsmethoden besproken. Wanneer het boek een register zou bevatten, zou men het zelfs als naslagwerk kunnen gebruiken bij de voorbereiding van sociale hulpverleningscontacten met uit deze regionen voortkomende probleemgevallen. Kortom: het boek bevat een rijke schat aan *praktijktheorieën*, in de gangbare zin vanuit de praktijk voortgekomen en voor praktijkmensen bedoelde, dicht bij de probleemsituatie blijvende, diagnostische en interventiegerichte hulpverleningstheorieën en regulatieve repertoires.

Maar het helpen oplossen van problemen met behulp van dit soort probleemgerichte praktijktheorie blijkt nu juist niet in Baarts bedoeling te liggen. Hij beschouwt zo'n werkwijze als kenmerkend voor de *instrumentele* interventiebenadering, zoals die wordt toegepast in de geprofessionaliseerde, gebureaucratiseerde en doorgespecialiseerde sociale technologie die Baart opvoert als contrapunt van zijn presentiebenadering. Baart accepteert ze alleen als opmaat voor non-instrumentele presentie. Bij de presentiebenadering is de ander juist niet een 'geval' waarop de kenmerken van een probleemgroep van toepassing zijn, maar een *uniek* wezen voor wie de pastor zich volstrekt onbevangen opent. Dit betekent dat voor Baart, zo concludeer ik, de hermeneutiek van het concrete geval ($N = 1$) hier de aangewezen kenwijze is. Voor zover daarin eerdere (persoonlijk beleefde of in praktijktheorie neergelegde) ervaringen met vergelijkbare gevallen meetrillen, is dat op een impliciete, onnadrukkelijke manier, die zorgzame presentie niet in de weg staat.

Betekent dit het terugdraaien van de professionalisering van de sociale hulpverlening die onder de banier van *Helpen als ambacht* (Kamphuis et al., 1951) in het tweede kwart van de twintigste eeuw is ingezet – voor een belangrijk deel eveneens vanuit een christelijke inspiratie? Valt men niet terug op de goedbedoelde maar niet zelden averechts uitpakkende hulp van amateurs? Baart getroost zich in zijn slothoofdstuk grote moeite om de professionaliteit van de

‘presentationistische’ pastor te onderstrepen. Toch zit hier naar mijn mening de achilleshiel van zijn benadering. Baart spreekt van een *normatieve professionaliteit* en van *hermeneutische en reflexieve competentie* die niet zomaar als gegeven mag worden verondersteld, maar om training vraagt en in die zin ook een *methodische competentie* is. Maar hij moet erkennen dat het hierbij om een alternatieve professionaliteit gaat, die op gespannen voet staat met het klassieke beeld van de professie met zijn eigen beroeps cultuur. Hij spreekt (p. 833) van het sociaaltechnische en het normatief-reflectieve als kruisende dimensies binnen eenzelfde professioneel optreden, maar hij moet erkennen dat het een het ander soms in de weg zit. In het beeld dat hij schetst, schemert eerder iets door van een oudere betekenis van professie, namelijk het bezield worden door een *roeping*; een roeping die wordt gewekt door het gelaat van de (lijdende) ander. Eerder dan Kurt Lewin dient Emmanuel Levinas hier als leidsman. Kijken we naar de geneeskunst als modelprofessie, dan lijkt de pastor van Baart meer op de befaamde Chinese blotevoetendokter, dan op de moderne westerse arts.

Dit alles hoeft geen afbreuk te doen aan het appèl dat Baart met zijn presentietheorie wil uitoefenen. Maar naar mijn smaak weet hij het sociaal-wetenschappelijk discours, waarbinnen hij zich in het grootste deel van het boek beweegt, onvoldoende te verbinden met het theologisch en ethisch discours dat voor hem uiteindelijk bepalend is. Nu komt dit tweede discours alleen expliciet aan de orde in hoofdstuk III-6, waar hij zelfs spreekt van *inductief theologiseren*. Wat mij betreft had hij Mattheus 25, vers 31- 46 mogen aanvoeren, waar Jezus allen tot zijn koninkrijk nodigt die hem in de gedaante van een van zijn minste broeders te eten en te drinken hebben gegeven, hebben gehuisvest, gekleed en als zieke of gevangene hebben bezocht. Het lijkt mij riskant van deze christelijke naastenliefde een *professie* te maken, zelfs al is het een alternatieve. De professionaliteit had Baart beter bij het – deels door de pastores zelf beoefende – sociaal werk kunnen laten, met presentie als na te streven *surplus*. Het helpend handelen van de pastor was dan onder de discipline van de regulatieve sociaal-wetenschappelijke praktijk gebleven, met gebruikmaking van alle in de literatuur neergeslagen praktijktheorie, maar had in het werkelijk ‘naaste’ zijn van de pastor een non-instrumentele meerwaarde gekregen. Er is trouwens geen enkele reden om het appèl tot het realiseren van deze meerwaarde te beperken tot kerkelijke werkers; het zou zich moeten richten tot alle professionele hulpverleners.

Het presentationisme van Baart is in mijn ogen geen praktijktheorie in de gangbare zin, maar – ik zei het al – een *regulatief principe* dat richting geeft aan het handelen van sociaal bewogen pastorale (en andere) hulpverleners. In het gangbare spraakgebruik pleegt de term theorie te verwijzen naar het inzichtelijk maken van een stukje bestaande werkelijkheid. Wat Baart beoogt, is het creëren van nieuwe werkelijkheid volgens het exemplaar van enkele begenadig-

de wijkpastores. Wanneer hun voorbeeld tot navolging leidt, kan er een presentationistisch *praktijkparadigma* ontstaan als basis voor een vernieuwd pastoraat. Ik gun Baart van harte dat zijn sympathieke boek hiertoe bijdraagt! Maar de kans hierop zou, naar ik meen, groter zijn geweest bij een minder breed uitgesponnen sociaal-wetenschappelijk vertoog.

Literatuur

Kamphuis, M. et al. (1951). *Helpen als ambacht*. Baarn: Bosch & Keuning.
Strien, P.J. van (1986). *Praktijk als wetenschap; methodologie van het sociaal wetenschappelijk handelen*. Assen: Van Gorcum.

Een methode van de presentie

Hans Verbraeck

In zijn opstel over de studie van Andries Baart concludeert Adri Smaling over het type onderzoek: 'Exemplarisch handelingsonderzoek en responsief evaluatieonderzoek geven meer gewicht aan zowel participerende observatie door de onderzoeker als participatie van de onderzochte, zodat woorden en daden van pastores en anderen nog beter aan elkaar gekoppeld kunnen worden als Baart al heeft gedaan'. Als stadsetnograaf in hart en nieren is mij door de redactie van KWALON gevraagd wat participerende observatie voor meerwaarde had kunnen bieden om woorden en daden van pastores en anderen nog beter aan elkaar te kunnen koppelen dan Baart al heeft gedaan.

Ik zal proberen deze vraag in dit opstel te beantwoorden, maar ik moet bekennen dat ik enige moeite heb met die opdracht, want wat is *Een theorie van de presentie* een geweldig boek geworden! En ook zo lekker dik! Dertien onderzoeken die gedurende tien jaar door Baart en zijn collega's zijn uitgevoerd, leveren uiteindelijk een nieuwe theorie op, een theorie van de presentie. Pastores moeten vooral present zijn en zich niet zozeer bezighouden met professionele sociale interventies, stelt Baart in zijn studie. In een notendop: wanneer een pastor kinderen van een cokebasende moeder vaak in de zandbak in een wijk aantreft, hij hen met regelmaat uitnodigt om boterhammen met kaas te komen eten, hen af en toe mandarijntjes en warme kleren toeschuift, probeert met mama in contact te komen en eens bij de burens van het gezin op theevisite gaat. De pastor is zowel de boeter van en hoofdrolspeler in een informeel sociaal vangnet in het werkgebied. Hij of zij moet niet gaan interveniëren zoals professionele hulpverleners dat doen. Een pastor bestookt de cokebasende